

УДК 141+168.552

А.-М. М. Лучак-Фокшей
аспірант кафедри філософії
Львівського національного університету імені Івана Франка

ІНТЕРНЕТ-МОВА ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСИВНОЇ ПРАГМАТИКИ СОЦМЕРЕЖЕВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стабільність світу вимагає всезагального порозуміння, відкритості та колективних дій. Критичне обговорення проблем планетарного масштабу стало можливим саме завдяки виникненню та глибокому проникненню в життєвий світ людини соціально-комунікативних мереж, які створили можливість системи раціонально впорядкованого дискурсу. Мережева структура сучасного суспільства була помічена ще іспанським соціологом М. Кастельсом, який зауважував, що мережева логіка як логіка нової соціальної структури істотно впливає на суспільні рухи, державу й інші суб'єкти соціальної взаємодії. Мережевість виникає ще до становлення інформаційного суспільства як форма буття взаємозв'язків між індивідами, групами та націями. Вона уособлює синергію всіх відомих нам типів взаємодії та складність їх поєднання. Сьогодні мережі значним чином впливають на всі сфери життя людини.

Феномен мережі сьогодні має статус універсального. Мережа – це проєкт людства, не розділеного кордонами, а об'єднаного спільним дискурсом і цінностями. З погляду дискурсивної прагматики – це вербально змодельована людиною дійсність. Мова як знакова система в ній стає не тільки засобом вираження думок, але й інструментом конструювання дійсності. Функції моделювання та конструювання є найважливішими, адже таким чином людина здатна творити. Використовуючи різні мовленнєві засоби, ми надаємо словам забарвлення та робимо вираження наших почуттів більш достовірним. Однак віртуальний простір позбавлений голосу і невербальних засобів взаємодії, що спричинює трансформацію мови. Людина творить власні наративи, щоб надати значущості своєму існуванню, промовляє дискурси згідно із загальноприйнятими смисловими матрицями, щоб досягти порозуміння. Для компенсації недоліків віртуального простору, природна мова трансформується, замінюючи емоції «емотиконами», передаючи смисли «мемами», скорочуючи слова заради прискорення висловлювань. Відповідно, такі перетворення змінюють і мову як засіб моделювання, а отже – дійсність людини. Саме тому аналіз видозміни мови у віртуальному середовищі набуває вирішального значення для дискурсивної прагматики соцмережевої комунікації.

Мета статті – дослідити теоретичні підходи до аналізу видозміни природної мови у віртуальному середовищі, а також вплив дискурсу на конструювання соціальної дійсності.

Інтерсуб'єктивна взаємодія акторів відбувається у вигляді мовної комунікації. Розвиток мови демонструє те, що стару методологічну парадигму аналізу її та комунікації важко застосовувати до вивчення трансформацій, що відбуваються з ними у XXI ст. Сьогодні основний інтерес філософів і лінгвістів із проблеми, як влаштована мова, перекладається на проблему, як вона функціонує. Аналогічно, формуючи дискурсивну прагматику соцмережевої комунікації, ми повинні порушити питання про те, які функції вона повинна виконувати для моделювання дійсності громадянського суспільства. Насамперед, необхідно звернути увагу на те, що інтернет-комунікація позначає сукупність певних мовленнєвих актів (ігор), антропологічних і соціальних чинників. Висловлюючись поняттєвим апаратом філософії Е. Касіррера, вона є новим виміром реальності людини, її власним символічним універсумом. Від моменту свого створення Інтернет втілює той віртуальний простір, який тривалий час мислителі позиціонували як щось абстрактне, один із можливих світів. Нагадаємо, що поняття «віртуальна реальність» не є новим у концептосфері сучасної фі-

лософії. Ідею віртуального знаходимо в працях Цицерона, Томаса Аквінського, М. Кузанського й інших. Представник німецької філософії Г. Ляйбніц писав про «віртуальну вродженість ідей». Г. Гегель застосовує поняття віртуального на позначення форми існування реального в ідеальному. Для Е. Касіррера символ є засобом, який дозволяє формувати різноманітні предметні сфери. Він подібний до «апріорної форми» І. Канта і дозволяє пізнати світ довкола. Так формується символічна дійсність, сукупності символічних форм, до яких філософ зараховував міф, релігію, мистецтво, науку. Інтернет-комунікація сьогодні символічно опосередковує процес пізнання та долучення людини до соціуму, вона є феноменологією пізнання, де інтенціональним об'єктом стає сама людина.

Засобом здійснення соцмережевої комунікації є інтернет-мова. Синонімами поняття «інтернет-мова», як зазначає Д. Крістал, є такі терміни: *Weblish* (гібрид від “web” та “English”), *netlingo* (нет-лінгво, інтернет-мова), *e-talk* (електронна розмова), *tech-speak* (техно-мова), *wired-style* (провідний стиль), *geek-speak* (мова божевільних), *netspeak* (нет-мова, інтернет-мова) [10], – саме ці та чимало інших термінів використовують американські лінгвісти на позначення мови в різних сферах Інтернету, а комунікативний простір її функціонування називають комп'ютерно-опосередкованими комунікаціями (*computer-mediated communications*). Зауважимо, що сам цей термін не завжди вживається однозначно. Зазвичай він функціонує у двох значення, а саме: 1) як функціональний різновид мови; 2) як комунікативне середовище. На нашу думку, варто додати і третє значення: як засіб моделювання віртуальної реальності.

Українські дослідники частіше послуговуються терміном «мова Інтернету», а комп'ютерно-опосередкованою називають віртуальну комунікацію, інтернет-комунікацію, або ж комп'ютерний чи електронний дискурс. Окремі дослідники комп'ютерно-опосередкованої комунікації розрізняють поняття «електронне спілкування» й «електронний дискурс», вважаючи останнє більш вузьким, оскільки воно описує мовні та мовленнєві особливості комп'ютерного «текстового спілкування», які вивчаються методами дискурсивного аналізу.

К. Турлов у статті «Інтернет та мова» виокремлює такі структурні елементи інтернет-комунікації:

- Інтернет – глобальне середовище спілкування, комунікативний простір;
- комп'ютерно-опосередкована комунікація (*computer-mediated communication*) – інтерсуб'єктивна взаємодія, яка здійснюється через глобальний комунікативний простір;
- комп'ютерно-опосередкований дискурс (*computer-mediated discourse*) – організований мовний код, який функціонує в мережі та диференціюється за допомогою приналежності до наративів;
- комп'ютерно-опосередкована розмова (*computer-mediated conversation*), що в нашому розумінні наближається до соціо-психолінгвістичного аналізу мови. Ця «розмова» сильно залежить від характеру використання Інтернету – формату комунікації (чат, форум, пошта, блог тощо);
- комп'ютерно-опосередкована синхронна й асинхронна комунікація (*computer-mediated synchronic and asynchronous communication*) [8] – комунікація, що здійснюється акторами або в одному часовому вимірі синхронно, або коментуванням попередньо створеного дискурсу розтягується в часових межах.

Реалізація поняття віртуального покликана сприяти прискоренню комунікації між людьми, нівелюванню ча-

сових і просторових меж. Зважаючи на особливості кіберсфери, поняття комунікації теж зазнало змін. Комп'ютерно-опосередкована комунікація поєднує різні можливості аудіальної, візуальної та текстової комунікації. Остання (*computer-mediated discourse*) цікава тим, що через брак невербальних і паралінгвальних засобів передачі інформації вимушена постійно трансформуватися з метою підвищення власної здатності до повної передачі змісту повідомлення від адресанта до адресата, тобто формувати дискурси. Комп'ютерно-опосередкована розмова є тим, що ми в інтернет-мові називаємо усно-писемним мовленням. Вона відображає особистісний і соціальний характер нового типу комунікації. Віртуальна комунікація може бути синхронною (коли обмін текстовими повідомленнями здійснюється в режимі реального часу) й асинхронною (коли між відправленням повідомлення й отриманням відповіді на нього існує певний часовий проміжок). Соцмережева комунікація поєднує ці типи та персоналізує процес комунікації, додаючи йому антропологічний чинник – легенду користувача.

Поділ контенту мережі на менші структури за способом передачі інформації дозволяє підкреслити різноманіття та функціональність цього середовища. Проте, як зазначає Ш. Вілбер, «як би Ви не назвали інтернет-культуру, вона все ще цілком базується на тексті» [10]. Із цим не можна погодитися, адже більшість досліджень різних галузей гуманітарного знання з функціонування мережевої мови, присвячених способам формування мережевої ідентичності та презентації віртуальної особистості, базуються загалом на особливостях перебігу мовленнєвих процесів в Інтернеті. Переконалим аргументом на підтвердження цієї тези можуть слугувати праці відомого американського психолога Шеріл Тьоркл. «Ви можете стати всім, чим Ви хочете. Ви можете цілком «перетворити» себе. Вони не бачать ваше тіло й не можуть робити про нього жодних припущень. Вони не чують Вашого акценту і теж не можуть зробити про нього жодних висновків. Все, що вони бачать, це Ваші слова» [9, с. 83]. Роль текстової та метатекстової інформації тут набуває особливого значення.

З виникненням високих технологій з'являється можливість говорити про особливий функціональний різновид мови – мови, що обслуговує електронні засоби комунікації, до яких, передусім, належать Інтернет та інші глобальні електронні мережі [9, с. 234]. Оксфордський професор Д. Крістал уперше заговорив про таку нову сферу наукового знання, як інтернет-лінгвістика. Ї він визначає як «синхронний аналіз мови в усіх видах інтернет-діяльності, зокрема й електронне листування (e-mail), різноманітні види чатів та ігрових взаємодій, лінгвістичний складник веб-сторінок. Ця гілка лінгвістики покликана вивчати нові стилі мови та її форми, що утворилися під впливом Інтернету й інших нових засобів комунікації, таких як, наприклад, short message service (SMS)» [5, с. 30].

Електронний медіум (як характеризує Д. Крістал кіберпростір у більшості своїх праць) полегшує і водночас обмежує нашу здатність до комунікації в такий спосіб, який фундаментально відрізняється від тих, що ми застосовуємо в «старомодних» семіотичних ситуаціях. Звичні характеристики, які чітко розмежовували усне та писемне мовлення, тут стають досить відносними. Еволюція *netspeak* (мови Інтернету) демонструє те, який серйозний взаємозв'язок існує між середовищем спілкування та цілями й очікуваннями його користувачів. Ї результатом стало зародження нового типу мовлення – писемно-усного (*writtenspeech*). Один із принципів використання природної мови у веб-просторі проголошує: «Пиши так, як ти говориш» [7].

Дослідники асинхронних чатових груп Б. Девіс і П. Бруер вважають, що «електронний дискурс передбачає, що те, що ви будете читати, дуже часто висловлюватиметься такою манерою, ніби вам про це говорять. Це означає, що адресант пише так, як він комунікує в буденному житті» [6, с. 2]. Отже, писемна форма розмовного стилю, яка найчастіше зустрічається в Інтернеті, виконує тут дві основні функції: 1) функцію відтворення мови під час створення писем-

ного тексту; 2) функцію аудіювання під час сприймання (читання).

Проводячи паралелі між усним і писемним мовленням, Д. Крістал виокремлює дві основні характеристики, що створюють відмінність між комунікацією у веб-просторі та реальному житті: 1) нестача синхронного обміну інформацією («немає такого способу, в який реципієнт зможе відповісти на наше повідомлення в той момент, доки ми його ще тільки друкуюмо, з тієї простої причини, що він не знає, чи отримає повідомлення взагалі. Отже, немає й способу для мовця дізнатися, наскільки чітко адресат зрозумів зміст його повідомлення і чи не потрібно надати додаткову інформацію» [5, с. 30]); 2) ритм міжособистісної взаємодії в Інтернеті є набагато повільнішим, аніж його аналог у «живому» мовленні, і не може передати більшості важливих властивостей усного мовлення.

Д. Крістал зазначає, що, незважаючи на простоту тези «люди пишуть так, як вони говорять», часто не звертається увага на таке питання – які люди? «Раніше на *netspeak* мав значний вплив жаргон користувачів Інтернету, коли сама мережа ще була інформаційним привілеєм, а не буденністю. Але що станеться з інтернет-мовою, коли розшириться коло користувачів, а з ними й кількість уведених в мережу мов?» [5, с. 25]. Хоч автор задався цим питанням ще 2004 р., проте його висновки стосовно цієї проблеми залишаються актуальними: будь-яка спроба охарактеризувати мову Інтернету цілком чи тільки в окремих випадках її застосування неодмінно наштовхується на феномен непостійності будь-якої технології.

Девід Крістал пропонує чотири напрями дослідження буття мови в Інтернеті: 1) соціолінгвістичний; 2) стилістичний; 3) дослідження у сфері прикладної лінгвістики; 4) освітній.

Перший напрям, на думку Д. Крістала, передбачає ретроспективний огляд взаємозв'язку між соціальними змінами і функціонуванням мови. Поява друкарського верстату у XV ст., телефону у XIX ст. та радіотрансляції у XX ст. відбувалися не тільки як ще один етап у розвитку техніки, а як поступ у вдосконаленні та розширенні меж людської комунікації. Інтернет як нова сфера буття мови дає можливість відійти від надмірно формалізованого характеру висловлень, стираючи граматику, стилістичні, правописні та семантичні межі. Змінюється змістова насиченість мовних одиниць, нове значення одного слова породжує розвиток інших лексичних значень, розширюється та змінюється семантика, виникають нові слова. В англійській мові цей процес востаннє так яскраво прослідковувався ще у Середньовіччі, чи не фатальним для нього виявилось становлення *Standard English* у XVIII ст.

Однею із причин акцентування уваги саме на стилістичному напрямі досліджень є відродження написання щоденника у веденні блогу. Потенціал креативної енергії, що в ньому реалізується, значно відрізняється від духу сентименталізму й романтизму, які свого часу спричинили появу щоденника як жанрового феномена літературної діяльності. Аналогічно і легенди користувачів значним чином визначаються мовою, словами та висловлюваннями, які вони використовують, комунікуючи з іншими акторами.

Перспектива розвитку прикладної інтернет-лінгвістики, на переконання Д. Крістала, може мати амбівалентний потенціал – як позитивний, так і негативний. Беззаперечно позитивним є мультилінгвізм, характерний для буття мови у віртуальному просторі. З часом дедалі більше мовних спільнот реалізують себе в комп'ютерно-опосередкованій комунікації, що уможлиблює потенціал прогресу у двох аспектах: по-перше, у документуванні етнологічного матеріалу, що доноситься до підлітків за допомогою Інтернету, які є потенційними батьками нового покоління мовців і, відповідно, основними мовними критиками. Тут відбувається своєрідна боротьба за виживання мови. Якщо в цієї категорії користувачів мережі зникає до неї інтерес, то й саму мову можна вважати втраченою [5, с. 21]; по-друге, Інтернет дає будь-якій мові шанс на відроджен-

ня, даючи їй носіям, які розділені реальним фізичним простором, можливість об'єднатися у віртуальному просторі і в такий спосіб продовжувати розвиток рідної мови. Роль освіти в становленні відповідної дисциплінарної парадигми лінгвістики Інтернету безпосередньо пов'язана з потребою збереження базових мовних норм. Не всі напрями розвитку мови в глобальній мережі є для неї прийнятними, оскільки негативний вплив на мову може стосуватися й особистості, яка є її носієм.

Недотримання орфографічних, синтаксичних та інших вимог літературної мови є типовою характеристикою комунікації типу «людина – людина» на рівні розмовної мови. Ще однією її характеристикою є значна роль нелінгвістичних засобів спілкування, проте, як було зазначено вище, текстова інтернет-комунікація не дає можливості їх безпосередньої передачі. Для цього користувачі використовують низку інших мовних інновацій кіберсфери, наприклад, використання знаків-символів, не характерних для писемної мови (найбільш поширеними є емодіки, або «смайлики» – семіотична графічна одиниця, яка може бути реалізована шляхом використання клавіатури); некодифіковане використання певних графічних знаків (наприклад, крапки, надмірна кількість яких зазвичай використовується для позначення роздумування).

Зазначене вище покликане компенсувати ті недоліки, які має Інтернет порівняно із «живою» комунікацією. Зважаємо, що ці інновації є характерними для всіх мов, що репрезентуються у Світовому павутинні. Можна вважати це одним із негативних виявів процесу глобалізації, який призводить до стандартизації мови, звуження спектра виражальних можливостей природної мови, а отже, до спотворення ustalених логічних схем.

Отже, згідно із загальним змістом концепції Д. Крістала, лінгвосфера має стати поєднуючою ланкою між соціосферою та кіберсферою. У цій ситуації вирішальну роль відіграє інша функція мови – інтепретатора.

Такі фізичні процеси, як відчуття, потреби та почуття, вводяться в ній у структури мовної інтерсуб'єктивності, а внутрішні епізоди або переживання перетворюються на інтенціональні змісти: акти пізнання – у висловлювання, а потреби та почуття – у нормативні змісти (заповіді та цінності). В одній зі своїх праць Ю. Габермас пропонує модель комунікації, яка може бути застосована і до медіума соціальних мереж. Мовна комунікація володіє подвійною структурою: комунікація стосовно пропозиційних змістів можлива тільки за умови одночасної метакомунікації стосовно міжособистісних відносин. У цьому виражається специфічно людське обмеження когнітивних можливостей і мотивів дії мовною інтерсуб'єктивністю. Однак саме ця метакомунікація є процесом формування взаємної довіри.

Згідно з теорією А. Йонг, Ю. Габермас не бере до уваги, що значення, які транслює метакомунікація, осягається дискурсивно, виходячи за межі символічного [11, с. 72]. Символізм дискурсивних аспектів комунікації (пов'язаний із розумом) не може бути відділений від семіотичних чи фігуральних аспектів висловлювань (які пов'язані з несвідомим, тілом і емоціями).

На противагу раціоналістичній концепції Ю. Габермаса, А. Йонг пропонує більш емоційну концепцію, в якій є місце лінгвістичній взаємодії для формування відчуття, яке супроводжує та мотивує появу всіх висловлювань – перехідних ланок між соціосферою та кіберсферою. У реальних дискусіях тон голосу, вираз обличчя, жести, використання іронії, підтексту та різних фігур мовлення, все слугує для того, щоб надати висловлюванню імпліцитного змісту в сенсі привабливості чи зневаги, конфронтації чи згоди. Мовці не тільки говорять те, що вони мають на увазі, але вони говорять це схвильовано, сердито, ображено або скривджено й іншим чином, і такі емоційні характеристики комунікативних контекстів не повинні розглядатися як не- або прелінгвістичні» [11, с. 72].

Рефлексивність має охоплювати естетичний і герменевтичний виміри; так само як і логічний самоконтроль, рефлексивність залучає інтуїцію й уяву, які покладаються на відчуття. Припущення про те, що неупередженість сприяє неемоційним, абстрактним діалогам, є також помилковим. Неупередженість вказує, як зауважує С. Бенхабіб, більше на етичну чесність, ніж на неемпатичну безтілесність суджень [2, с. 82–83]. Згідно із С. Чеймберз, бачення якої формується на основі політичної філософії І. Канта, неупередженість є частиною вимоги ідеального виконання ролі, вимагаючи, щоб учасники абстрагувалися від себе та спробували оцінити ситуацію з позиції та перспективи Іншого [4, с. 101].

Інтерпретування формує відмінність між суб'єктивністю думки, волі, бажання та небажання, з одного боку, та претензію на всезагальність висловлювань і норм – з іншого. Всезагальність означає об'єктивність пізнання та легітимність дійсних норм; обидві гарантують конститутивну для соціального життя спільність (*Gemeinsamkeit*). Структури мовної інтерсуб'єктивності є настільки ж конститутивними для досвіду та інструментальної дії, як і для настанов та комунікативної дії¹. Для того, щоб ці структури були правильно застосованими та проінтерпретованими, необхідна *дискурсивна прагматика соціальної комунікації*, яка аналізуватиме вербальний матеріал і сформовані з його допомогою міцні й слабкі зв'язки на базі спільної системи норм та цінностей, а також патерни мовної комунікації, спрямовані на досягнення консенсусу.

Література

1. Хабермас Ю. Проблема легітимации позднего капитализма / Юрген Хабермас ; пер. с нем. Л. Воропай. – Москва : Праксис, 2010. – 264 с.
2. Benhabib S. Democracy and Difference : Contesting the Boundaries of the Political / Seyla Benhabib. – Princeton : Princeton University Press, 1996. – 373 p.
3. Castells M. Communication Power / Manuel Castells. – 2011. – 592 p.
4. Chambers S. Reasonable Democracy : Listening, Conflict, and Citizenship : Jurgen Habermas and the Politics of Discourse / Simone Chambers. – Cronell : Cornell University Press, 1996. – 264 p.
5. Crystal D. Language and the Internet / David Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 318 p.
6. Davis B. Electronic discourse : linguistic individuals in virtual space / Boyd H. Davis. – Albany : State University of New York Press, 1997. – 217 p.
7. Hale C. Wired style : principles of English usage in the digital age / Constance Hale. – New York : Broadway Books, 1999. – 198 p.
8. Thurlow C. The Internet and Language / C. Thurlow [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://faculty.washington.edu/thurlow/papers/Thurlow\(2001\)-EofSLX.pdf](http://faculty.washington.edu/thurlow/papers/Thurlow(2001)-EofSLX.pdf).
9. Turkle S. Life on the screen : Identity in the age of the Internet / Sherry Turkle. – New York : Simon & Schuster, 1995. – 352 p.
10. Wilbur S. An archaeology of cyberspaces : virtuality, community, identity / Sh.T. Wilbur. – 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://project.cyberpunk.ru/idb/archeology_of_cyberspace.html.
11. Young M. Justice and the Politics of Difference / Marion Young. – Princeton : Princeton University Press, 2011. – 304 p.

Анотація

Лучак-Фокшей А.-М. М. Інтернет-мова як об'єкт дослідження дискурсивної прагматики соціальної комунікації. – Стаття.

Автор аналізує лінгвофілософську концепцію Девіда Крістала, її креативний і методологічний потенціал у розв'язанні проблеми трансформації природної мови в кібер-

¹ Хабермас Ю. Проблема легітимации позднего капитализма / Ю. Хаберманс ; пер. Л. Воропай. – Москва : Праксис, 2010.

сфері та вплив інтернет-мови на соціосферу через комп'ютерно-опосередковану комунікацію. Розглянуто значення структур мовної інтерсуб'єктивності й інтенціональні змісти в теорії Ю. Габермаса, а також можливість їх застосування до аналізу соцмережової комунікації за допомогою методології дискурсивної прагматики.

Ключові слова: соціальна мережа, дискурсивна прагматика, інтернет-мова, дискурс, соціосфера, кіберсфера.

Аннотація

Лучак-Фокшей А.-М. М. Интернет-язык как объект исследования дискурсивной прагматики соцсетевой коммуникации. – Статья.

Автор анализирует лингвофилософскую концепцию Дэвида Крестала, ее креативный и методологический потенциал в решении проблемы трансформации естественного языка в киберсфере и влияние интернет-языка на социосферу через компьютерно-опосредованную коммуникацию. Рассмотрены значение структур языковой интерсубъективности и интенциональные содержания в теории Ю. Хабермаса, а также возможность их применения к анализу соцсе-

тевой коммуникации с помощью методологии дискурсивной прагматики.

Ключевые слова: социальная сеть, дискурсивная прагматика, интернет-язык, дискурс, социосфера, киберсфера.

Summary

Luchak-Fokshei A.-M. M. Internet language as the object of social network communication discursive pragmatics research. – Article.

The author analyzes David Crystal's lingvophilosophical concept, its creative and methodological potential in solving the problem of natural language transformation in the cyber-sphere and the influence of the Internet language on the socio-sphere through computer-mediated communication. The paper examines the significance of linguistic intersubjectivity structures and intentional content in the theory of Yurgen Habermas, as well as the possibility of their application to the analysis of social network communication in the terms of the methodology of discursive pragmatics.

Key words: social network, discursive pragmatics, Internet language, discourse, socio-sphere, cyber-sphere.